

LA PERSONA I ÒBRA DE RICARD PONS I BARTRAN (1925-1998)

Francesc Xavier BUQUERAS i BACH

Josep Lluís MARTÍ i TUSQUETS

I. Introducció sinòptica

El doctor Ricard Pons i Bartran va néixer el dia 28 de desembre de 1925, a Barcelona, al carrer d'Aribau, núm. 135. i va morir a Barcelona el dia 27 de juny de 1998.

Estudis: Casa dels Nens (Escola Montessori) - Batxillerat amb premi extraordinària (Acadèmia Doctors i Llicenciats) - Carrera de Medicina (1941 - 1948) (Universitat de Barcelona) - Llicenciatura i Doctorat posteriors

Beques, Contractes, Oposicions i Concursos:

París. Beca de 3 mesos a l'Hospital Sta. Anne, amb el Dr. Daumezon.

Hospital Bonneval, amb el Dr. Henri Ey

Santo Domingo (República Dominicana). Contracte del Govern Dominicà a l'Hospital de l'Aviació

Contracte del manicomi de Sant Boi com a Metge de Guàrdia i del Preventori, Municipal de Psiquiatria

Washington. Metge Resident a l'Hospital St. Elisabeth

Oviedo. Organització dels Serveis Psiquiàtrics de l'Hospital d'Oviedo

Albacete. Organització dels Serveis Psiquiàtrics de l'Hospital d'Albacete

Oposicions: Palma de Mallorca. Hospital Psiquiàtric de Jesús - Salt. Hospital Psiquiàtric

Concurs: Direcció del Preventori Municipal de Psiquiatria

Professor titular de Psiquiatria de la Facultat de Psiquiatria de la Universitat de Barcelona (Hospital Clínic)

II. El pare: Josep Pons i Balmes

Pensem que per comprendre millor la personalitat de Ricard Pons Bartran val la pena donar unes pinzellades del seu pare. Un de nosaltres (F.X.B.B.) el va conèixer molt superficialment quan venia al Sanatori Psiquiàtric de Sant Boi amb motiu de la festa de Sant Joan de Déu, el dia 8 de març. Per tant, en poques ocasions vàrem tenir l'oportunitat de parlar amb ell directament.

Però per converses sostingudes amb Dídac Parellada sí que podem donar un perfil aproximat de la seva persona. Era, abans que tot, un home retret, despreocupat de les teories científiques i de la popularitat, per contra molt dedicat a la seva missió. Es a dir, sobri, de cara a la feina i en definitiva un gran treballador.

Va néixer el dia 26 de febrer de 1.894, a Barcelona. I va morir a l'edat de 96 anys, el dia 10 de setembre de 1990. Estudià Medicina a la Facultat de Barcelona, finalitzant els estudis l'any 1917. Va orientar la seva activitat professional cap a la Psiquiatria, realitzant la seva tesi doctoral sobre un tema de l'especialitat. L'any 1930 va ser anomenat Cap de Secció del Sanatori Psiquiàtric de Sant Boi, departament d'homes. L'any 1936 fou nomenat Cap de Secció de l'Institut Psiquiàtric Municipal que, posteriorment, (l'any 1939) va anomenar-se Preventori Psiquiàtric Municipal del que va arribar a ser director des del 1949 fins l'any 1963 en que es jubilà.

Josep Pons i Balmes va dedicar tota la seva vida laboral a la Psiquiatria Clínica, amb una preocupació terapèutica i assistencial. El punt de partida de la seva especialització psiquiàtrica radica en l'estudi sobre la Malario-teràpia en la P. G. P., treball que va realitzar sota el suggeriment de Bellarmí Rodríguez Arias, quan els dos varen coincidir a l'antic Asil del Parc, l'any 1926.

Podem dir que en la trajectòria com a metge psiquiatre va tenir dos grans preocupacions: la "preocupació assistencial" (a Sant Boi i a l'antic Preventori Psiquiàtric) i la "preocupació terapèutica" que es va concretar en tot tipus de teràpies com són els banys, els bromurs, l'escopolamina, la piretoteràpia (sofre, nucleïnats, vacunes, trementina), el luminal. I després, les cures de son, el cardiazol, l'electroxoc, les cures insulíniques, etc. Recordem que llavors hi havien malalts autènticament agressius i perillosos. I recordar, també, que llavors les històries clíniques estaven

escurpulosament escrites. En fi, una aportació lúcida i esclaridora, amb una gran objectivitat.

Va publicar nombrosos articles i diverses monografies, entre les quals destaquem las que versen sobre el tractament de la P. G. P. com la Malario-teràpia, sobre la Piretoteràpia en general i sobre la terapèutica electro-convulsivant, que eren temes d'actualitat en aquell moment. En definitiva, Josep Pons Balmes era un gran psiquiatre de reconeguda autoritat, serietat i solera.

III. Curriculum comentat (Realitzat pel propi Dr. Ricard Pons i Bartran).

Es pot afirmar que vaig estudiar Medicina per ser Psiquiatre doncs si per ser Psiquiatre hagués hagut d'estudiar una altra carrera, l'hauria estudiat. Sóc Metge Psiquiatre per tradició, ja que el meu pare era Psiquiatre.

Mentre estudiava la carrera de medicina, ja collaborava com a assistent voluntari a la Clínica Mèdica B de l'Hospital Clínic. Encara recordo a Gaspar Sastre Lafarga del qual vaig aprendre molt, dels seus consells i coneixements. Al mateix temps, acompanyava al meu pare a l'antic Preventori Psiquiàtric Municipal, a la Bonanova, on m'entrenava a passar hores amb els malalts.

Quan ja era metge, em nomenaren Metge de Guàrdia del Sanatori Psiquiàtric de Ntra. Sra. de Montserrat, a Sant Boi de Llobregat. M'ocupava dels ingressos i de les urgències, i, així mateix, de les infermeries. Al cap de dos anys, aproximadament, canviava pel càrrec de Metge Resident de Guàrdia de la Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet per un temps breu, la qual cosa em permetia conèixer un altre sanatori psiquiàtric; fins que vaig accedir a metge de Guàrdia del Preventori Psiquiàtric durant dos anys.

L'any 1954 em nomenaren Cap de Secció del Sanatori Psiquiàtric de Sant Boi, on havia estat abans com a metge resident. L'any 1974 vaig demanar l'excedència voluntària en no poder atendre degudament la feina i pel fet que tenia altres activitats. Durant aquests vint anys sempre em guardaren el lloc de treball, encara que desenvolupés altres activitats professionals. Així, l'any 1955 feia una estada a Paris gràcies a una beca del govern francès, amb la intenció de conèixer de prop l'aparició dels primers psicofàrmacs i el començament o impacte explosiu de la psicofarmacologia.

Posteriorment, al 1959, em vaig interessar per la Psiquiatria en Medicina Aeronàutica i espacial. Gràcies a l'ocasió que em va proporcionar Grañen Raso m'oferiren un contracte de Psiquiatre de la Aviació Militar dominicana i vaig tenir l'oportunitat de viure en aquell país caribeny i practicar l'especialitat de psiquiatria en la medicina aeronàutica. Com a resultat de la meva estada en aquell país, vaig escriure un estudi premiat per la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (1). Quasi un any després, a causa, en certa part, de les circumstàncies polítiques de la zona, em traslladava als EUA i aprofitava la sort de contactar amb la psiquiatria d'aquell gran país a l'Hospital Federal de Saint Elizabeth, dels més antics i acreditats del país, i en el que vaig adquirir una experiència molt profitosa.

De tornada a Barcelona, em vaig reincorporar a les feines anteriors, a Sant Boi i al Preventori Psiquiàtric Municipal de Barcelona amb un altre parèntesi l'any 1963, que em vaig engrescar a anar a Oviedo amb la tasca d'estudiar l'Assistència Psiquiàtrica a la Província, i vaig formar part d'un "*Grupo de Estudios Psiquiátricos*" encarregats de fer una enquesta i la planificació de l'assistència; al final, vam presentar un estudi amb les propostes conseqüents. Coincidint amb aquest estudi em concediren una beca de la "*Dirección General de Sanidad*" per redactar un informe sobre l'estat de l'assistència psiquiàtrica oficial a Catalunya. Dins d'aquesta línia assistencial, també participava en la planificació de l'assistència a Albacete (1972-73) i un breu informe a Pamplona (1972-73).

Simultàniament, desenvolupava altres activitats assistencials. He estat Psiquiatre Consultor de la Colònia Agrícola per a Subnormals Adults d'Almacelles (Segrià) des de 1963 fins a 1995. Una temporada participava i organitzava sessions de psicoteràpia de grup per alcohòlics i assessorava en la creació d'un Club de Ex-Alcohòlics Rehabilitats.

Des del 1979, en que vaig ser nomenat Professor Titular de Psiquiatria de la Universitat de Barcelona, he reduït molt la meva activitat assistencial al concentrar-me més en l'ensenyament; de totes maneres he seguit amb la pràctica privada i he collaborat en algunes institucions no oficials.

La meva activitat docent ha estat gairebé constant des de que vaig acabar la carrera de Medicina. Des del 1950, en què el professor Ramon Sarró arribà a catedràtic, he estat tota la vida a la càtedra de Psiquiatria (tret dels períodes ja esmentats en que no he viscut a Barcelona). Quan Sarró fou jubilat el 1970, vaig continuar amb Joan Obiols, i igualment amb Dídac Parellada de catedràtic interí i Carles Ballús, l'actual catedràtic. He participat i collaborat en la càtedra de Psiquiatria: primer com ajudant de

classes pràctiques, després com Professor Adjunt Interí, Professor Agregat Interí, Professor Adjunt Provisional, i finalment Professor Titular Numerari arran d'unes oposicions i una impugnació. Des del 1991 estic jubilat.

A part de la Facultat de Medicina, he participat en nombrosos cursos organitzats en altres institucions (Institut Municipal de Psiquiatria d'Urgències, Departament de Psiquiatria de l'Hospital de la Sta. Creu i Sant Pau, Escola de Criminologia -prof. Octavi Perez Vitoria-, Colònia Agrícola d'Almacelles, Sanatori de Sant Boi, etc.)

La meua activitat pràctica no ha estat obstacle per l'estudi i el seguiment del progrés o la tendència actual de la especialitat. El fet de dedicar-me a l'ensenyament va ser un repte per a estar al dia i aconseguir conciliar diferents tendències per a donar a aquest ensenyament un contingut coordinat i harmonitzat, tan global com fos possible. Penso que el ser eclèctic no significa una manca de compromís amb certs moviments doctrinals; totes les teories parteixen sovint d'uns fets reals, però també sovint pequen de generalització de veritats parcials, i, així, crec que s'ha de conèixer de tot.

La formació continuada, com he dit abans, ha estat un repte. He fet set vegades oposicions i no n'he guanyada mai cap, però l'esforç de preparar-les no es perd mai. He participat a molts Congressos, Seminaris i Reunions nacionals i estrangers, amb bastants ponències i comunicacions; iniciador de discussions, introductor de taules rodones i simposiums, (key-speakers), etc. Els professors Sarró, Obiols i Ballús han mantingut sempre una activitat científica, febril i, possiblement més del que jo hauria fet tot sol, m'han arrossegat en aquesta tasca cultural.

Tot sovint m'ha agafat la dèria de fer publicacions. Al principi, en la "*Revista de Psiquiatria y Psicología Médica de Europa y América Latinas*", que va fundar Sarró i, posteriorment a la seva jubilació, a la "*Revista del Departamento de Psiquiatria de la Facultad de Medicina de Barcelona*" fundada per Joan Obiols, i que ha continuat el seu successor Carles Ballús. A més a més, he publicat articles en els *Annals de Medicina i Cirurgia de la Reial Acadèmia de Barcelona* (actualment de Catalunya). Altres publicacions disperses han sigut la publicació de ponències, comunicacions, textos de simposiums, taules rodones, estudis particulars, etc.

Els temes de les publicacions són molt variats, però penso que hi dominen el fenomenològic - descriptiu. La primera monografia escrita, que versava

sobre la malaltia d'Alzheimer era, de descripció simptomatològica, psíquica, cosa que actualment s'ha abreujat molt pel fet d'aplicar més aviat "rating-scales", perquè aquests malalts, a causa del seu trastorn del llenguatge, no poden passar qüestionaris. Altres temes descriptius i fenomenològics han tractat sobre la consciència del jo corporal, sobre el deliri de negació (que també té alterada aquesta consciència del jo corporal), sobre l'estat adult de malalts que patien psicosis ja des de la infantesa, sobre el deliri d'immortalitat, etc.

Una altra línia descriptiva i, per tant clínica, han consistit els deliris pledejaires o litigants o querellants, forma rara de Paranoia que tenia l'oportunitat de veure gràcies a que al Sanatori de Sant Boi hi havia dos pavellons de supervigilància, que estaven al meu càrrec, i hi ingressaven malalts processats judicialment. Aquesta situació assistencial em va permetre estudiar també el perill dels malalts psíquics i tinc tres publicacions sobre el tema. Així mateix, he publicat un Tractat de Psiquiatria Forense (amb Josep Lluís Martí Tusquets i Jaume Marcó Ribé).

Altres publicacions tracten de la psicopatologia de l'Esquizofrènia, de les depressions (síndrome de Cotard), observació comparativa i el seguiment d'esquizofrènics o psicosis infantils quan ja eren adults. Algunes publicacions s'ocupen d'aspectes terapèutics, assaigs clínics de nous medicaments, o l'ús de la dosi única. Tinc també publicat un capítol sobre tractament dels estats deficitaris crònics, en una monografia de psicofarmacologia aplicada.

També s'han tractat temes sobre la Higiene Mental: "*Actituds de la collectivitat envers la salut i la malaltia mental*"; "*Repercussions laborals de la depressió*"; i, "*Influència de les pensions sobre la recuperació de les malalties*".

El treball en Psiquiatria Aeronàutica és la base per a publicacions sobre aquesta àrea. La dispnea en les neurosis dels aviadors, les contrafòbies, etc. Veure: "Importancia de la Psiquiatria en Medicina Aeronáutica". '*Anales de Medicina y Cirugía*' (Barcelona. Año XXXVIII. Mayo-Junio 1962. Núm. 171).

Alguna part de la meua activitat professional general ha tingut present l'Assistència Psiquiàtrica, un dels estudis sobre el perill dels malalts psíquics tractava de com "assistir-los". Durant la meua estada a Oviedo es va redactar un informe origen de varies publicacions: Revisió dels malalts de

l'Hospital Psiquiàtric, Estudi del Personal Mèdic, cal esmentar un capítol sobre "*La Psiquiatria de Sector*".

Finalment, heus ací alguns treballs sobre la Psicologia Clínica. Articles sobre la escala de Wechsler Bellevue, el Qüestionari M.M.P.I., un Qüestionari "espontani-clínic" de depressió. S'ha de pensar que fa quaranta anys l'estudi de la Psicologia Clínica no estava tan desenvolupada com actualment i molts estudis sobre psicologia clínica els fèiem els propis psiquiatres.

IV. Ricard Pons i Bartran vist per Dídac Parellada

Ricard Pons i Bartran és fill del doctor Josep Pons i Balmes, la personalitat psiquiàtrica del qual ja s'ha comentat en aquesta mateixa comunicació. No és estrany, doncs, que des de menut hagués sentit els atractius de la psiquiatria. A casa, la conversa del pare espurnejava d'interès pels malalts mentals; i a vegades, sobretot durant les vacances, acompanyava el seu progenitor a l'Hospital Psiquiàtric Masculí de Sant Boi, o al Preventori Psiquiàtric Municipal -o a algun altre sanatori mental privat.

Sens dubte, tot aquest conjunt d'interlocutors contribuïren probablement a estimular d'una manera planera la seva vocació psiquiàtrica des de ben aviat. Vivint, en definitiva, i per osmosi la problemàtica del malalt mental, i que, en conseqüència, dugués ja a dins el pessigolleig del que podríem dir-ne una vocació psiquiàtrica gairebé congènita.

Recordava Dídac Parellada que el va conèixer quan ell encara era estudiant de medicina, al tren de Sant Boi de Llobregat, quan ell acompanyava al seu pare, des de l'antiga estació de Magòria. Cal dir que hi anava espontàniament, per què li plaïa, estudiant en el model viu dels malalts els símptomes i les conductes estranyes que es descrivien en els llibres i tractats que llegia a casa seva, en la lectura dels quals gaudia dels coneixements que hi aprenia, de manera que era ja (dins del seus límits) un especialista psiquiatre, abans d'ésser metge. També s'ha de dir que aquesta tendència a l'especialitat del pare, no li feia perdre cap dels coneixements mèdics fonamentals, de tal manera que té, per Ex., un coneixement complet de la farmacologia, no pas tan sols de la psicofarmacologia, sinó de tota la matèria mèdica moderna. Però tornant als viatges a Sant Boi s'ha de dir que d'una manera ben espontània parlaren de Psiquiatria, i sense cap intenció proselitista en Parellada va fer algun elogi de la nostra especialitat. Vol dir que en Ricard era un xicot predisposat a la psiquiatria d'una manera gairebé

inevitable, i que estava ben satisfet d'haver seguit la línia mèdica que ha centrat la seva vida professional.

El seu "curriculum" és ple i noble. Els seus mèrits són abundants i resplendents. Ja de molt jove guanyà les oposicions a metge psiquiatre de la Clínica Mental de Jesús, a Palma de Mallorca. Becat a París on treballà amb Henri Ey i a Washington, al costat de Oberholzer, amb profit i satisfacció. Treballa durant molts anys a l'Hospital Psiquiàtric de Sant Boi (Homes) i a l'Institut Psiquiàtric Municipal. I també durant molts anys va viure plenament dedicat a les tasques pedagògiques a la Càtedra de Psiquiatria de la Universitat de Barcelona, successivament portada pels professors Sarró, Obiols i Ballús, com a Professor Titular, i collaborant també en l'organització de Congressos, Seminaris i Estudis desenvolupats a l'entorn i ombra de l'esmentada càtedra. Ha estat professor de Psiquiatria al costat de Carles Ballús, d'Enric González Monclús, de Josep Lluís Martí Tusquets, i de tot el seu grup, constituint tots ells un selecte grup universitari de la psiquiatria catalana, i que espero deixarà una successió important.

Capítol apart es la seva tesi doctoral publicada l'any 1958 i que tracta sobre les Demències Presenils. És un estudi aprofundit i detallat d'una colla de casos historiat i analitzats des de tots els punts de vista. Obtingué la millor nota. Parellada en comprovar la qualitat de la tesi, va tenir l'honor de publicar-la a la revista "Informaciones Psiquiátricas", que llavors ell dirigia.

Els seus treballs són molt nombrosos, furgant en tots els principals tombants de la psiquiatria científica, amb incursions al camp de la història de la psiquiatria, especialment de la catalana, i encara més de l'assistencial, amb principal referència a algunes figures, tals com Pujadas, Rodríguez Méndez, Ribas i Pujol, etc.

Però a criteri de Parellada tota aquesta riquesa científica és potser secundària en comparació a la seva característica primordial, que és l'envejable finor del seu sentit clínic, desenvolupat al llarg de la seva existència, respirant sempre l'olor de la psiquiatria. Per acabar, Parellada considera que els trets de personalitat més rellevants d'en Ricard Pons Bartran eren els següents: persona molt seriosa, més aviat callat, extraordinàriament treballador, que sap preguntar i que sap escoltar els pacients (perquè el bon psiquiatra també ha de merèixer el nom de pacient, com el seu client). Té un humorisme fi, a vegades imperceptible, i conta moltes anècdotes psiquiàtriques ben interessants, alguna de les quals recullo, amb autorització de la seva generositat. I vull fer constar que el seu mestratge és pròdig en ensenyaments de tota mena; mostrant-se com

excel·lent higienista, car el vertader psiquiatre ha d'ensenyar a viure els altres, per a superar els traumes que la vida sempre ens aporta.

En fi, Pons Bartran aplega alhora el sentit clínic del professional responsable i experimentat, amb la saviesa del professor que té el coneixement de la teoria psiquiàtrica tal com és exposada en els llibres i els principals articles, que Ricard tempera amb la realitat que ell ha viscut en el seu constant i profund contacte amb els seus malalts.

V. Breu anàlisi de la tesi doctoral

La tesi tal com ja s'ha indicat porta per títol "*Contribución al estudio de las Demencias Preseniles (enfermedades de Alzheimer y Pick)*"

Va ser llegida el dia 21 de Juliol de 1958, a la Facultat de Medicina de Barcelona i va ser qualificada de "sobresaliente" estant el tribunal format per els següents Professors: Agustí Pedro-Pons, president, Màxim Soriano Giménez, vocal, Joan Gibert Queraltó, vocal, Miquel Sales Vázquez, vocal, i Ramon Sarro Burbano, secretari.

Els estudis complementaris, de tanta rellevància en aquests tipus de malalts, es van realitzar en la seva totalitat en l'Institut Neurològic Municipal. I aquestos van consistir fonamentalment en l'examen del fons d'ull, anàlisi de sang i líquid cèfalo-raquidi, EEG, encefalografies gasoses i obtenció quirúrgica de biòpsies cerebrals.

La Tesi es divideix en sis capítols: El primer parla de l'Estudi dels Factors Etiològics. El segon i tercer parlen de la simptomatologia de la Malaltia d'Alzheimer (setze observacions) i de la Malaltia de Pick (sis observacions). El quart dels Exàmens Complementaris acompanyada d'illustracions. El cinquè es refereix a la Anatomia Patològica (també documentada). El sisè correspon al Diagnòstic Diferencial entre las dos malalties esmentades i altres quadres patològics semblants. Finalment, hi ha un Resum i les Conclusiones.

El treball va documentat amb tres-centes anotacions bibliogràfiques. Finalment, hem de dir que la tesi es va publicar com a número monogràfic a la Revista "Informaciones Psiquiátricas", (Vol. III, número 1 - Primer trimestre de l'any 1958).

VI. Activitat docent i investigadora

1.- Activitat Docent

Classes de Psiquiatria als alumnes de la Facultat de Medicina de Barcelona. Seminaris de la Càtedra de Psiquiatria des de 1950. Psiquiatria Jurídica a l'Escola de Criminologia de la Facultat de Dret de Barcelona els cursos 1958, 1961, 1962 i 1974.

Professor de l'Escola Professional de Psiquiatria de la Facultat de Medicina de Barcelona des de 1963.

Cursos de Psiquiatria per a A.T.S. els anys 1966 i 1967.

Cursos monogràfics de Doctorat des de 1984 (Psiquiatria Social, Psicofarmacologia Aplicada, Psiquiatria Forense i Deliriologia).

Curs de Psicopatologia i Psiquiatria Social des de 1969. (Curs de doctorat al 1984 i 'Master' des de 1990).

Curs per a la formació de Cuidadors Psiquiàtrics al Sanatori Psiquiàtric de Sant Boi de Ll. els anys 1972, 1973 i 1974.

Sessions pràctiques de Psicoteràpia de Grup (Grups de Sensibilització) en els cursos sobre Alcoholisme i Toxicomanies patrocinats pel "International Council on Alcohol and Addictions". Barcelona, anys 1972, 1973 i 1974.

Curs per a la formació del personal de la Colònia Agrícola per a Subnormals Adults a Almacelles (Lleida). Anys 1982 i 1983.

Curs de Psicofarmacologia a l'Institut Municipal de Psiquiatria d'Urgència (I.M.P.U.) i la Universitat Autònoma de Barcelona. De l'any 1976 al 1984.

Comitè espanyol per a la Prevenció i Tractament de la Depressió. Membre de l'Equip Docent. Es cuida de la sensibilització i formació de personal especialitzat, així com de la publicació de Monografies divulgadores. (Consultar publicacions).

2.- Activitat Investigadora (Veure també Publicacions)

Membre del "Grupo de Estudios Psiquiátricos" de la Diputació Provincial d'Astúries per a investigar i planificar l'Assistència Psiquiàtrica a la Província. Oviedo, des de setembre de 1963 fins a l'1 de març de 1964.

"Beca de Investigación" de la Direcció General de Sanitat (B.O.E. del 20 de Juny de 1964) per a redactar un Informe de l'estat i planificació de l'Assistència Psiquiàtrica a Catalunya en els Centres Oficials.

Estudi de l'estat de l'Hospital Psiquiàtric de la Diputació Provincial d'Albacete i presentació d'un Informe amb planificació de l'assistència. 1972.

Enquesta d'opinió dels malalts de l'Hospital Psiquiàtric Provincial de Pamplona. 1972.

Director de la Tesi Doctoral de Mercè Bistué Alvarado. "Estudio de la personalidad de los donadores de sangre". U.B. 1986.

Director de la Tesi Doctoral d'Alfonso Sanz Cid. "Deterioro neuropsicológico y neurofisiológico en la Esquizofrenia". U.B.1988.

Tutor de la Tesi Doctoral de Manel Salamero Baró. "El deterioro cognitivo en los enfermos alcohólicos". U.B. 1989.

Director de la Tesina de la Psicòloga Clínica Maria José Falcó de Robert. "Validación psicométrica de un Cuestionario espontáneo-clínico de Depresión". U.B. 1990.

Director de la Tesi Doctoral de José Emilio Rojo Rodés. "Aplicación del software Linneo a la Clasificación de los Trastornos Mentales". U.B. 1993.

Director de la Tesi Doctoral de Llibert Plana Anglés. "Temática delirante psicótica en psicopatología de la expresión pictórica. Mitologemas". U.B. 1994.

3.- Publicacions (Llibres)

"Contribución al estudio de las Demencias Preseniles". Revista 'Informaciones Psiquiátricas'. Barcelona, 1958, 170 pàgs.

“El Oligofrénico adulto, como problema humano, psiquiátrico y social”. Capítol V de: *‘Anatomía Patológica’*. Publicacions de l’Institut Mental de la Santa Creu. Barcelona, 1961, 158 pàgs.

“Repercusiones de la Depresión”. Capítol: *“Repercusión de la Depresión sobre la enseñanza”*. *Ministeri de Sanitat i Consum*. Madrid, 1983, 41 - 48 Pàgs.

“Psiquiatria Forense”. (Amb la collaboració de Jaume Marco Ribé i Josep Lluís Martí Tusquets). Barcelona, Salvat Editores, 1990, 548 pàgs.

“European Handbook of Psychiatry”. Capítol *“Psiquiatria de Sector”*. Editorial Anthropos. Barcelona, 1991.

D’aquesta anotació bibliogràfica volem destacar que queda fidelment reflectida el *‘Model d’Assistència Psiquiàtrica i Salut Mental bio-psico-social’* quan es diu el següent:

“Es tracta d’aquell model que, a partir del progrés de les ciències experimentals i socials aplicades, procura la integració, l’organització i la coordinació de tots els elements tècnics i humans, i també dels equipaments psiquiàtrics, tot mobilitzant-los en una actuació terapèutica programada envers els malalts mentals, per tal de retornar-los la Salut Mental i evitar la seva cronificació i psiquiàtrizació”. “D’aquest model deriva, per tant, un conjunt assistencial integrador dins la comunitat que és on es genera el trastorn psíquic i on, en darrer terme, cal incidir per millorar la Salut Mental individual i col·lectiva. Tenint en compte que s’inclou la vessant mental de la salut, des del punt de vista de l’assistència psiquiàtrica sabem que l’eficàcia del sistema sanitari està en funció:

I) Del grau d’integració dels recursos i serveis en Salut Mental (S. M.) a l’assistència primària.

II) Del grau d’integració dels recursos i serveis en S. M. amb els serveis socials a nivell terciari, i dels nivells de formació en S. M. de tots els professionals de la salut inclosos en el sistema”.

L’Assistència Psiquiàtrica a Catalunya. Informes i Dictàmens (10). Barcelona, Direcció General d’Ordenació i Planificació Sanitària, 1987. P.: 32.

"Psicofarmacología Aplicada". Capítol *"Tratamiento farmacológico de los estados deficitarios crónicos"*. Barcelona, Organo Española, 1983 S.A. pags 231 - 243. 2ª Edición. 1993.

4. Articles

"Resultados del empleo de los ganglioplégicos (B.T.E.A. C. 92 - 95 y 4560 RP) en terapéutica psiquiátrica". *Revista de Psiquiatría y Psicología Médica de Europa y América Latinas*. Tom I, núm. 2. abril 1953.

"Contribución al estudio de la Esquizofrenia gemelar". *Rev. de Psiq. y Psic. Méd.*, Tom I, núm. 4. octubre 1953.

"Utilización de la hialuronidasa en la Cura de Sakel". *Anales de Medicina*. Vol. XXXII. Febrer 1954, pàgs. 16 - 20.

"El Veritol -test en Psiquiatría". *Antioquia Médica*. Vol. 3. Núm. 10. Febrer 1954, pàgs. 671 - 677.

"Parálisis General. Comentario a la estadística de nueve años (1945 - 1954). Malaroterapia y Penicilinoterapia". *Medicamenta*. Any XII, núm. 259. Setembre 1954, pàgs. 157 - 159.

"Conciencia de personalidad y algunos de sus trastornos en la Esquizofrenia". *Rev. de Psiq. y Psic. Méd.* Any IV. Tomo II, núm. 6. 1956.

"Nuestra adaptación española de la escala de Wechsler - Bellevue, forma I". *Rev. de Psiq. y Psic. Méd.* Tomo III, núm. 3. Juliol 1957, pàgs. 244 - 250.

"Observaciones clínicas sobre la Esquizofrenia infantil". *Informaciones Psiquiátricas*. Vol. II, Núm. 2 i 3. Segon i tercer trim. 1957, pàgs. 21 - 32.

"Problemas de Psiquiatría Forense". *Rev. de Psiq. y Psic. Méd.* Tomo IV, núm. 7 - 8. 1958, pàgs. 618 - 623.

"El Ser-para-la-muerte en la Fantasiofrenia". *Rev. de Psiq. y Psic. Méd.* Tomo IV, núm. 7 - 8. 1958, pàgs. 687 - 690.

"La Psiquiatría y Psicología Médica en Medicina Aeronáutica". *Anales de Medicina*. Abril 1962. Vol. XLVII, núm. 2, pàgs. 205 - 211.

"Dos casos de agenesia del cuerpo calloso". *Anales de Medicina y Cirugía.* Set.-Oct. 1962. Any XXXVIII. Núm. 173, pàgs. 355 - 370.

"Consideraciones sobre la organización de un Departamento Psiquiátrico en un Hospital General". *Anales de Medicina y Cirugía.* Nov.- Des. 1962. Any XLII, pàgs. 414 - 422. Núm. 173.

"Importancia de la Psiquiatria en Medicina Aeronáutica" *Anales de Medicina y Cirugía.* Maig - Juny 1962. Any XXXVIII. Núm. 171. pàgs. 155 - 193.

"La disnea en las neurosis de los aviadores". *Actas del XI Congreso Internacional de Medicina Aeronáutica y Cosmonáutica.* Madrid, 1962.

"Estudio anatomoclínico de una Enfermedad de Alzheimer". *Anales del Hospital de la Sta. Cruz y San Pablo.* Nov.- Des. 1962. Vol. XXII. Núm. 6, pàgs. 564 - 570.

"Estudio descriptivo de las neurosis del personal volante". *Anales de Medicina.* Any 1963. Vol. XLIX. Núm. 2, pàgs. 166 - 170.

"Estudio anatomopatológico de las Oligofrenias". *Anales del Hospital de la Sta. Cruz y San Pablo.* Maig - Juny, 1963. Vol. XXII. Núm. 3. pàgs. 365 - 373.

"La Psicosis en el grafismo del enfermo mental". *Actas del II Congreso Español de Medicina Legal.* Barcelona, 1963. pàgs. 109 - 117.

"Los Delirios Querulantes". *Summa Médica.* Barcelona, Juliol - Agost, 1963. Any VI. Núm. 4, pàgs. 196 - 203.

"Valor de los métodos epidemiológicos en la Organización de la Asistencia Psiquiátrica". *Estudios sobre Hospitales y Beneficiencia.* 1964. Núm. 19. 3º trim.

"Tendencias y perspectivas de la Asistencia Psiquiátrica Hospitalaria". *Estudios sobre Hospitales y Beneficiencia.* 1964. Núm. 20, pàgs. 10 - 14. 4º trim.

"Rehabilitación y trabajo". *Anales de Medicina.* Any 1965. Vol. 2, pàgs. 3 - 29.

"El peligro del enfermo mental y la Asistencia Psiquiátrica". *Anales de Medicina y Cirugía.* Gener - Febrer, 1966. Año XLII. Núm. 192. pàgs. 9 - 17.

"Los enfermos del Hospital Psiquiátrico de Oviedo. Su evaluación, métodos y resultados". *Medicina Clínica.* Any 1966. Tomo XLVII. Núm. 5, pàgs. 311 - 321.

"Estudio administrativo y de costes del Instituto Psiquiátrico de Ntra. Sra. de Montserrat". Sant Boi de Ll. (resumen). *Labor Hospitalaria.* Set.-Oct. 1966. Año XIX, núm. 112, pàgs. 418 - 421.

"La Parálisis General en la era antibiótica". *Anales de Medicina y Cirugía.* Març - Abril 1968. Año XLIV. Núm. 206, pàgs. 3 - 13.

"Evaluación profesional y psicológica del personal de enfermería del Hospital Psiquiátrico de Oviedo". *Rev. de Psicología General y Aplicada.* Madrid, 1968. Vol XXIII. Núm. 91, pàgs. 77 - 93.

"Ensayo del neuroléptico Imagotan en un contingente de enfermos esquizo frénicos". *Rev. de Psiq. y Psic. Méd.* Any 1969. Tomo IX, núm. 1.

"Aplicación de la Doctrina de Ahlquist de los receptores adrenérgicos en el tratamiento de las jaquecas". *Informaciones Psiquiátricas.* Juny 1970. Vol. XII. Núm. 46. pàgs. 19 - 24.

"Los enfermos judiciales del Sanatorio Psiquiátrico de San Baudilio de Ll." *Rev. de Psiq y Psic. Méd.* 1972. Tomo X, núm. 8, pàgs. 453 - 464.

"Las historias clínicas del Dr. Pujadas, fundador del Sanatorio Psiquiátrico de San Baudilio de Ll." *Rev. del Departamento de Psiquiatria de la Fac. De Med. de Barcelona.* 1973. Vol. II. Núm. 1, pàgs. 33 - 36.

"Actitudes de la colectividad hacia la salud y la enfermedad mental". *Anales de Medicina y Cirugía.* Oct. - Des. 1973. Any XLIX. Núm. 234, pàgs. 321 - 333.

"Depresiones sintomáticas producidas por neurolépticos". *Actas de la Mesa Redonda sobre Depresiones.* Zamudio (Bilbao). Maig 1973.

"Ensayo cooperativo Noveril". *Rev. del Departamento de Psiq. de la Fac. De Med. de Barcelona.* 1974. Vol. II. Núm. 4, pàgs. 203 - 216.

"Estudio de la distribución geográfica de la Histeria según la población de origen de los ingresos del Instituto Psiquiátrico Municipal de Urgencias de Barcelona". *Anales de Medicina y Cirugía.* . Juliol - Set. 1977. Núm. 249. pàgs. 217 - 227

"Le vieillissement du malade psychotique. Morbidité et mortalité". *Psychologie Médicale.* 1978. Vol. 10, núm. 11. pàgs. 2257 - 2260.

"El tratamiento psicofarmacológico con dosis única". *Rev. de Psicopatología.* 1983. Vol. III, pàgs. 377 - 386.

"Formas clínicas de la depresión". *JANO.* Julio 1983. Núm. 576. 8 - 14

"Las contrafobias en los trastornos psíquicos de los aviadores". *Rev. del Dep. de Psiq. de la Fac. de Med. de Barcelona.* 1985. Vol. XII. Núm. 1, pàgs. 63 - 70.

"Presentación de un cuestionario espontáneo clínico de Depresión". *Rev. del Dep. de Psiq. de la Fac. de Med. de Barna.* 1985. Vol. XII. Núm. 7, pàgs. 401 - 413.

"Observaciones actualizadas del Síndrome de Cotard". *Anales de Psiquiatria.* Març - Abril 1986. Vol. 2. Núm. 2, pàgs. 42 - 48.

"Les délires quèrulantes". *Annales Médico Pychologiques.* Paris, janvier - fevrier, 1988.. 146 Année. Núm. 1 - 2. pp. 104 - 108.

"Suicidio. Iconografia". Monografía Médica *JANO.* 1988. Vol. II. Núm. 9.

"Estudio evolutivo de las Depresiones postpsicóticas". *Rev. del Dep. de Psiq. de la Fac. de Med. de Barna.* 1989. Vol. XVI. Núm. 2. Pags. 63 - 74.

"La Histeria clásica y su larga agonía". *Rev. del Dep. de Psiq. de la Fac. de Med. de Barna.* 1989. Vol. XVI. Núm. 5. Pags. 233 - 242.

"Validación psicométrica de un cuestionario espontáneo - clínico de Depresión". *Rev. del Dep. de Psiq. de la Fac. de Med. de Barna.* 1990. Vol. XVII. Núm. 6.

5. Resums. Opuscles. Introduccions.

"La Asistencia Psiquiátrica y sus problemas". *Boletín Informativo de la Real Academia de Medicina de Barcelona.* Gener - Març de 1968. Núm. 1, pàgs. 9 - 11.

"La responsabilidad del médico ante la urgencia psiquiátrica". Mediterranean Congress of Social Psychiatry y V Congreso de la Sociedad Española de Psiquiatría y Psicopatología Social. *Llibre d'Actes.* Barcelona, Octubre de 1985.

"Deontología y Experimentación Psicofarmacológica" Ponencia al XVII Congreso Nacional de la Sociedad Española de Psiquiatría. Programa preliminar. Pamplona, 1987.

"Terapia Electroconvulsiva". Pròleg. *Ediciones Científicas y Técnicas.* Barcelona, 1953. Salvat Edit. Pags. XIII i XIV.

Abstracts del I I Congreso de la Asociación Mundial de Rehabilitación Psicosocial.
Pàg. 154. Barcelona, 8 - 11 d'Octubre de 1989.

Com veiem la bibliografia de Ricard Pons Bartran es molt àmplia i variada abastant els diferents camps de la Psiquiatria: des de la Clínica i Psicopatologia fins la investigació psicofarmacològica passant per temes d'aplicació pràctica com l'Assistència Psiquiàtrica, la Higiene, la Bioètica, etc.

Malgrat la pròdiga relació de treballs presentats hi ha al nostre entendre encara aspectes desconeguts de la obra de Ricard Pons doncs estem convençuts de que no tot el que va escriure i presentà a congressos ho va deixat escrit en aquest Curriculum de l'Activitat docent i investigadora.

A mode d'exemple ens trobem que els dos ponents d'aquesta Comunicació varen participar conjuntament amb en Ricard Pous a la Taula Rodona sobre '*Presència del Malalt Mental en la Literatura Catalana*'. Taula Rodona que va moderar Dídac Parellada. (Vè Congrès d'Història de la Medicina Catalana. Barcelona, dies 3, 4 i 5 de Juny de 1988).

VII. Comentari de la novella de Tomàs Roig i Llop 'El Butxi'

Efectivament, en Ricard va comentar, en l'esmentada taula rodona, la novella de Tomàs Roig i Llop "*El Butxi*". Veiem.

La Psiquiatria i la Higiene Mental no poden prosperar prescindint de la societat i de l'actitud d'aquesta envers el malalt i la salut psíquica.

La Psiquiatria, com ciència aplicada, utilitza coneixements prestats per altres ciències i fonts de coneixement. L'observació ingènua i empírica de la malaltia és el punt de partida per a una correcta delimitació, identificació i interpretació dels trastorns psíquics. Com deia Eugeni d'Ors "s'ha d'eleva l'anècdota a categoria". En aquest sentit s'ha d'evitar distorsionar l'observació directa -l'anecdòtic- per idees preconcebudes o teories del què ha de ser i potser no és.

Les autodescripcions escrites pels propis malalts, les obres espontànies d'expressió psicopatològica a través dels dibuixos u obres artístiques són de gran valor. Per exemple, el famós cas Schreber, un malalt que va escriure un llibre sobre la seva malaltia per a posar en coneixement de la ciència el que li passava, va servir a Freud per a sentar una teoria homosexual de la paranoia.

També literats i escriptors dotats amb gran capacitat d'observació però no versats en la Psiquiatria científica ens han deixat descripcions molt sagaces de malalties psíquiques com Cervantes, Shakespeare, Dostoievsky, Bovary, Baudelaire, etc. etc., que enriqueixen el nostre coneixement.

Presentem l'exemple de Tomàs Roig i Llop qui va escriure una novella amb el títol de "*El butxi*". L'autor descriu un autèntic cas clínic que, per força l'ha obtingut de la realitat viscuda doncs no creiem que s'hagi inspirat en cap text de psiquiatria.

L'argument de la novella pot ser reduït a una història novellada d'un xicot que és dedica a fer tota classe de entremaliadures, martiritzar bèsties, desobeir, no treballar, fugues, etc., etc. Estant en el servei militar i gaudint d'un permís va a una festa i posa en gestació una noia que en l'argument es angelical i bondadosa, s'han de casar, com es diu ara, "de penalty" i va a viure a casa del sogres on segueix amb les seves conductes inadaptades fins que cala foc a casa i sembla que moren tots cremats.

Algunes cites textuais son molt gràfiques i expressives. Per exemple:

"Només calia mirar-li la seva fatxa, per a convencer's de que era incapaç de cap benifet". "De menut l'havien reblat a clatellades ...". "Ni el mestre ni els Salesians pogueren fer res perquè sempre els fugia ...". "Feia la guitza al primer que li esqueia ...".

Els seus pares havien d'aguantar les crítiques dels demés: "Amb quin calfred repassaven arrupits a l'escó, capolats pel tragí quotidià, les queixes i malediccions de la gent!". "Enlairaven una plegaria coberta de fe ver el Cel demanant una mica de seny pel Cisco, que el fes igual que els altres: honrat i treballador ...".

No deuria ser molt intelligent doncs diu: "Les seves facècies no passaven més enllà que d'acudits de beneitó, empolsits d'una morbosa complaença en fer sofrir ... Fer sofrir amb tot l'enginy d'una imaginació malaltissa, sense arriscar-ne mai el perjudici ... son instint li donava un refinament característic en la tria de les seves víctimes". "Els escarments l'esperonaven i l'entossudien encara mes". "Quatre pallisses havia rebut dels Mossos d'Esquadra i, malgrat ... el Botxí se n'havia escapolit". "Esclau de son sadisme ... fins per ell mateix, era un home sense cor ni entranyes".

"Maltractava les bèsties: les gallines, n'havien rebut de perdigonades". "Esgarriava els nius que es posaven al seu abast". "A la desolada Mixa la feia miolar tristament llargues hores".

"El summum de la felicitat que li era possible gaudir eren dos. Una, desollar les vaques i les feia partir com espiritades. L'altre: estovar dins d'una saca lligada un gos inofensiu i la mixa mentre els donava cops de forca o la feia rodolar per les llombardes. Els seus pares li deien: Coi de Cisco, sempre serà una criatura".

"La seva pròpia impotència el feia matusser en el tracte amb els demés". "Manava les coses amb grans alirets, sempre amb un rogall a la gola que acabava de fer més cantellut son parlar ... era tirànic i malmirrés". "Àdhuc el bestiar anaven en doina., i la paraula del Botxí estalviava un joc de xurriacades". "Cap emoció viva, cap tendresa humana no aconseguia ablanir-lo ni un instant".

"És lliurà tot ell al beure al no fer res". "Es juntà als quatre vagabunds que sempre hi havia a l'hostal de la carretera i entre els gerros d'un vi coent i el saltar de les cartes greixoses passà les hores millors, oblidant-se de la Pera i d'ell mateix".

Aquesta descripció del protagonista de la novella coincideix totalment amb els trets de personalitat que caracteritzen els anomenats "Psicòpates Antisocials": La seva conducta ha cridat l'atenció des de la infantesa, ha fet entremaliadures des de sempre, no s'ha aconseguit adaptar al treball, tendència a l'alcoholisme i al joc, falta de sentiments familiars, maltractar les bèsties, no modificar la conducta pel càstig ni per les conseqüències del que fa, mala intenció, nivell intel·lectual mes aviat baix.